

Slaviša Raković

naučni saradnik, bez afilijacije

Beograd, Republika Srbija

slavisa.rakovic@gmail.com

orcid.org/0009-0009-4061-7172

Biografija lika i dela književnika

kao antropološki resurs:

Primeri albanskih pisaca Miloša Đerđa Nikole i Ernesta Koljićija

Apstrakt:

Na primeru uvida u narative o životima i delu dvojice albanskih pisaca, Miloša Đerđa Nikole-Miđenija i Ernesta Koljićija, rad analizira biografiju kao etnografski izvor. Biografski podaci o Miđeniju i Koljićiju se u radu predstavljaju u kontekstu *hronotopskog* razumevanja njihovog nasleđa, ali i percepcije i recepcije njihovih ličnosti. Pažnja je posvećena procesu biografskog prepoznavanja ova dva autora kao pisaca koji govore „o nama“ (tj. o svojoj zajednici), čime su viđeni kao glasovi kolektivnog iskustva – doduše međusobno prilično različiti, ako ne i suprotstavljani. Rad, dakle, pokazuje kako narativizacija privatnih okolnosti i ideološkog konteksta javnog angažmana autora utemeljuje interpretativni okvir za analizu njihovog lika i dela. Zaključak je da biografija može da služi kao resurs za antropološku valorizaciju ukupne delatnosti autora i za proučavanje načina na koji se preispituju, redefinišu i proizvode kulturna značenja savremenosti u odnosu na prošlost.

Ključne reči: književna antropologija, biografija u antropologiji, albanska književnost, Ernest Koljić, Miđeni.

„Književnost je svetionik kulture. Čak i loše napisan roman može biti fascinantan portret određene kulture, a njegova dokumentarna vrednost će nesumnjivo rasti kako godine prolaze“ (Poyatos 1988, XV prema: Lebkovska 2012, 36)¹

¹ Svi prevodi u radu sa albanskog i engleskog jezika na srpski su prevod autora rada.

Do koje se mere možemo koristiti književnošću da bismo došli do jasnije slike jednog društva i njegove kulture? Na koji način književnost osvetljava strukture našeg društva i modele ponašanja? Ova je pitanja postavio antropolog Vinsent Erikson u eseju iz 1988. godine *Budembrokovci: Tomans Man i društvena klasa severa Nemačke - primena književne antropologije* (Erickson 1988, 97 prema: Lebkovska 2012, 41). Ako pretpostavimo da postoje pisci koji su u svom kulturnom kontekstu viđeni kao autori koji pišu o svojoj kulturi,² Eriksonovim pitanjima možemo pridružiti i dileme u vezi sa antropološkom relevantnošću angažovanog uvida u autorsko nasleđe tih pisaca i iz perspektive njihove ličnosti i životnog iskustva, tj. biografije. Angažovan uvid u biografiju bio bi neophodan za potrebe interpretiranja recepcije kulturnih poruka koje piščevo delo šalje, kao i recepcije prošlih i aktuelnih učitavanja ili iščitavanja značenja iz njegovog dela zarad razumevanja šire kulture u kojoj pisac deluje, kao i uticaja te kulture na samog pisca i njegovu poetiku.

Elen Vajls sa Univerziteta u Sterlingu konceptualizuje književnu antropologiju kao stablo sa tri grane. Prva grana podrazumeva korišćenje književnih tekstova kao etnografskih izvora. Druga grana se odnosi na književne stilove upotrebljavane u pisanju etnografije – tj. korišćenje jezika metafore i podrivanje konvencionalnih etnografskih struktura, kao i pisanje fikcije kao etnografije. Treća grana književne antropologije, pak, obuhvata antropološko preispitivanje kulturnih praksi i konteksta same književne produkcije (Wiles 2020, 280). Prema britanskom antropologu Najdželu Raportu, književnu antropologiju čine dva područja proučavanja: prvo je istraživanje uloge književnosti u društvenom i individualnom iskustvu, a drugo područje tiče se fokusa na samu književnost kao antropološki resurs (Rapport 2012 prema: Nic Craith i Fournier 2016, 3). Iako je Rolan Bart pre više od pola veka proglasio *smrt autora* u smislu čitalačke estetske recepcije i interpretacije (Barthes 1967), čini se da je iz književnoantropološke perspektive teško odvojiti delo od samoga pisca, ako ni zbog čega drugog onda zarad istorijske, društveno-političke, ali i estetske kontekstualizacije književnog dela (*duh vremena*).³ Stoga navodima Vajlsove i Raporta o aspektima književne antropologije kao di-

2 Pisci koje sama zajednica *citira* kao tumača *stvarnosti* kolektivnog sopstva, sadašnjeg ili prošlog.

3 Duh vremena (*Zeitgeist*): „Opšte raspoloženje ili duh određenog istorijskog perioda, onako kako se ogleda u idejama, uverenjima i drugim zajedničkim obeležjima tog vremena“.

<<https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/zeitgeist>> (Pristupljeno: 21.12.2025).

scipline dodajem pisanje, čitanje i tumačenje biografije samog pisca kao antropološkog resursa.

Biografije pisaca pored podataka o životu uključuju i podatke o epohi u kojoj pisac stvara, podatke o književnim delima, temama tih dela, njihovoj recepciji u vreme nastajanja i tokom nastupajućih epoha. Biografije pišu drugi – informacije koje će se u njima naći izbor su autora biografije, njegove procene šta je vredno pomena, a šta ne. U ideološki zategnutim okolnostima na narativne ishode biografije, tj. na ono što će biografija oslikati, utiče i društveno-politički kontekst, baš kao što je taj kontekst oblikovao i književnu delatnost onoga o čijoj se biografiji radi – dok je živ, kao i recepciju njegova lika i dela nakon smrti. Dakle, biografije su pisane za publiku sa namerom da se, neposredno ili posredno, izgradi narativ o nasleđu (javnom i književnom) nekog pisca. Ovde se, ipak, moramo vratiti Bartu upravo zato što angažovana publika ima *moć delovanja* (eng. *agency*)⁴ i ne čita biografije linearno, ne uzima ih zdravo za gotovo, već ih takođe smešta u kontekst i čita između redova stvarajući sliku o piščevoj ličnosti i delu na osnovu prisustva, ali i odsustva informacija o njemu.

Polazeći od ovih gledišta, u ovom se radu onlajn dostupni fragmentarni biografski podaci o Milošu Đerđu Nikoli-Mideniju (alb. *Millosh Gjergj Nikolla-Migjeni*) i Ernestu Koljićiju (alb. *Koliqi*) posmatraju kao antropološki resurs za razumevanje *hronotopa* stvaralaštva ovih autora koje je njihovo društvo biografizacijom kanonizovalo kao pisce koji pišu „o nama“ (tj. o svojoj zajednici).⁵ Fragmentarni komparativni uvid u radu znači da se ne posmatraju konkretni tekstovi biografija već samo podaci do kojih se dolazi onlajn pretragom imena autora ili naslova njihovih dela.⁶ Resursni potencijal biografije za antropologiju u radu se analizira na osnovu misaono-ogledne ekstrapolacije polja posmatranja antropologa kao autora (pisca), koji se bavi *stvarnošću* za koju veruje da registruje i iz koje *pišući* predstavlja etnografske činjenice, u polje pisca kao

4 Za pojam *agency* uzimam prevod Andrijane Zaharijević – *moć delovanja*. Kako ona navodi, „синтагмом ‘моћ деловања’ задржава се динамички аспект ове речи, која подразумева и чињење и производе чињења (учинке), али и услове могућности чињења, односно моћ да до деловања уопште дође“ (Zaharijević 2018, 181)

5 *Hronotop* je neraskidivo jedinstvo prostora i vremena u naraciji, tj. u književnom delu, u razumevanju Mihaila Bahtina – gde se indikatori prostora i vremena sjedinjuju u pažljivo osmišljenu i konkretnu celinu; vreme se zgušnjava, otelovljuje i postaje umetnički vidljivo; takođe, prostor biva ispunjen značenjem i postaje osetljiv na kretanja vremena, fabule i istorije (Bakhtin 1990, 84).

6 Samim tim što je autor ovog rada izabrao podatke tj. izvore koje će koristiti u radu (prvenstveno zbog prostorne ograničenosti) i ovaj rad reflektuje *krizu reprezentacije* u antropološkom pisanju zbor arbitrarnosti izbora.

antropologa, koji etnografske činjenice registruje iz svojeg imaginativnog, ali u društvu lociranog iskustva, a to iskustvo predstavlja kao autorsku fikciju koja bi mogla biti stvarnost.

Inspiracija za ovaj misaoni ogled dolazi iz knjige Kliforda Gerca *Works and Lives: The Anthropologist as Author* iz 1988. godine, u srpskom prevodu *Antropolog kao pisac* (Gerc 2010). Upravo ova igra prevoda *autor-pisac* reflektuje onovremenu debatu o *književnom obrtu* o naučnosti antropologije (*kriza reprezentacije*) gde fokus postaje samo *pisanje* tj. postajanje antropologa autorom pisanjem, s tim da je u radu reč o inverzionom post-mortem imenovanju antropološki-biografizovanog nasleđa dela i lika autora. Ogladni primer su Miđeni i Koljići koji su, u etnografskom smislu, „bili tamo“ tj. posmatrali i pisanjem prenosili svoje refleksije o životu društva iz kojeg su potekli, koje su u formativnim godinama napustili da bi mu se vratili i o njemu svedočili i o kojima zajednica, tokom života, a naročito nakon smrti, piše kao o svedocima *jednog duha vremena*.

Polazno pitanje je sledeće – kako je za antropološku valorizaciju piščeva dela relevantan zbir fragmenata napisanih i nenapisanih (tendencozno izostavljenih) činjenica koje čine biografiju, tj. kako je sama biografija, kao narativ koji konstruišu drugi, za antropologiju relevantan izvor? Da bi se odgovorilo na ovo pitanje, u ovom se radu biografska reprezentacija ukupnosti nasleđa tj. lika i dela Miđenija i Koljićija posmatra iz analitičkog ugla gercovskog *gustog opisa* angažovanjem *implicitnog čitaoca*, u interpretativnom ključu Volfganga Izerera (Iser 1974). Gercov *gusti opis* tiče se izlaska izvan pukog nabiranja činjenica ili događaja i ulaska u dublja tumačenja konteksta, značenja i posledica određenog fenomena (Geertz 1973, 3-30). Izerov *implicitni čitalac* ovde ukazuje na „preduslove koji ne potiču iz empirijske spoljašnje stvarnosti, već ih postavlja sam tekst (...) implicitni čitalac kao koncept ima duboko ukorenjeno ishodište u strukturi teksta; on je konstrukt i ni na koji način se ne može poistovetiti ni sa jednim stvarnim čitaocem“ (Iser 1978, 34). Dakle, prema Izeru, čitaočeva uloga se uzima u obzir jer je upisana u tekst, a realizuje se i na istorijskom i na pojedinačnom planu, jer opšte okolnosti i čitaočeva znanja neminovno utiču na sam proces čitanja (Ćirković-Bojanić 2020, 443-459).

Biografija kao antropološki resurs

„Pisci nisu obavezni da se strogo pridržavaju kodeksa opisne iskrenosti [...] Realizam može biti cilj nekih pisaca fikcije, ali nikada ne dostiže nivo opisne tačnosti. Međutim, takva tačnost bi trebalo da bude standard za sve etnografije“ (Erickson 1988, 97 prema: Lebkovska 2012, 40).

Erikson je izneo mišljenje iz ovog citata u uvodu već pomenutog eseja iz 1988. godine, baš kada je u zapadnoj sociokulturnoj antropologiji već bila zahuktana debata o *književnom obrtu* postkolonijalne epistemološke valorizacije etnografije kao postupka, ali i samog čina pisanja. Fokus *književnog obrta* bilo je preispitivanje objektivnosti etnografskog teksta (tzv. *kriza reprezentacije*), ukazujući na njegovu literarnost i autorstvo iza kojeg stoji antropolog koji pisanjem stvara narativ koji se uzdiže iznad „opisne tačnosti“ zasnovane na „činjenicama“ koje je video ili čuo (više o *književnom obrtu* tj. zaokretu u: Gorunović 2010). Prema Nik Krejtovoj i Furnijeu začeci *književnog obrta* datiraju još iz perioda kada antropolozi poput Viktora Tarnera, Meri Dagleas i Kloda Levi-Strosa počinju da se interesuju za književnu teoriju i praksu i njihovu relevantnost za sam postupak pisanja (Nic Craith i Fournier 2016, 2). Džejms Kliford, urednik čuvenog zbornika *Pisanje kultura*, koji se i sam našao usred debate i bio protagonista *književnog obrta* osamdesetih godina prošlog veka, isticao je da su i pre samog *obrtu* akademski preci- antropolozi „Margaret Mid, Edvard Sapir i Rut Benedikt sebe doživljavali i kao antropologe i kao književne umetnike“ (Clifford 1986, 3 prema: Nic Craith i Fournier 2016, 2).

Kliford Gerc je pisao da ako prihvatimo „da etnografije liče na priče koliko i na laboratorijske izveštaje“, nameću se dva pitanja „ili možda jedno pitanje postavljeno na dva načina“: pitanje potpisa tj. konstrukcije spisateljskog identiteta i pitanje diskursa – načina na koji se stvari kazuju (Gerc 2010, 18). Gerc je poredio proces izvođenja etnografije sa „pokušajem čitanja (u smislu „konstruisanja tumačenja“) rukopisa – stranog, izbledelog, punog izostavljanja, nepovezanosti, sumnjivih ispravki i pristrasnih komentara“ (Geertz 1973, 10). Što se tiče pitanja potpisa, Gerc je pisao i da „u antropologiji ima nekih veoma dosadnih knjiga, ali vrlo malo, ako imalo, anonimnih žamora“ (Gerc 2010, 26). Dakle, iznošenje podataka koje imalo izlazi izvan puke faktografije jeste čin *pisanja*, reprezentacije koja podrazumeva autorstvo tj. autorsku intenciju u „činjenice“ – zato, kako je pisao Gerc, u antropologiji „lična imena vezuju se za knjige i članke, a često i za sisteme mišljenja

(„redklifbraunovski funkcionalizam“, „levistrosovski strukturalizam“)“ (Gerc 2010, 17). Dakle, antropolog je autor jer pisanjem, nakon „bivanja tamo“, upisuje sebe kao ličnost u sopstveni tekst.

Stavljajući isplivavanje antropologa kao autora u kontekst postkolonijalnog mišljenja i diskursa, Gerc u *Antropolog kao pisac* citira pomenutog Džejmsa Kliforda: „(Ono što je) nepopravljivo neobično više nije drugi, već sam kulturni opis“ (Gerc 2010, 152). Upravo ovaj fokus na neobičnost kulturnog opisa reflektuje *krizu etnografske reprezentacije*. Ona je, vidimo, nastala osveščivanjem literarnih pretenzija u *pisanju kultura* i izazvana reakcijama na ove pretenzije rezultirajući u pozivima na refleksiju o pozicijama moći. Upravo je etnografiju kao tekst koji oblikuju politike moći Kliford video kao nešto čemu je potrebna refleksija zato što etnografija ne piše univerzalne istine već je reprezentacija koja ne može biti neutralna, a samim tim i ni objektivna – te je zato ona sama kao postupak – literarni akt. Kliford je tvrdio da su etnografske istine „suštinski delimične – opredeljene i nepotpune. Ova teza je danas široko prihvaćena i u određenim strateškim trenucima osporavana od strane onih koji se plaše urušavanja jasnih standarda verifikacije. Ali, kada se jednom prihvati i ugradi u etnografski izraz, strogi osećaj delimičnosti može postati izvor takta u predstavljanju“ (Clifford 1986, 7). Dakle, ako pretpostavimo da se konstrukcijom spisateljskog identiteta, barem delimično, konstruiše i logika diskursa, onda antropolog kao društveni pojedinac ne nestaje u činu pisanja. Antropolog je prisutan jer je autor – teško je ono što je napisao odvojiti od njegova imena ne samo zbog toga što se on upisuje kao ličnost u svoj rad, već zato što piše u određenom vremenu tj. društvenom i političkom okruženju, ali i intelektualnoj klimi čak i kada nema nameru da interpretira ono što je zabeležio iz ugla posmatranja svoga *duha vremena*.

Književni obrt nije izazvao samo *krizu reprezentacije* već je, kako piše Helena Vulf sa Univerziteta u Stokholmu u tekstu *Pisanje antropologije*, doveo do toga da uvid u samu književnost postane nezaobilazan izvor za antropologiju kao disciplinu, kako u smislu uticaja književnog nasleđa odnosno stilova pisanja u književnosti na samo pisanje u antropologiji, tako i u smislu postajanja književnosti temom istraživanja tj. čitanje „lokalne“ književnosti (književnosti „terena“) kao etnografije. Vulf, recimo, pominje Ričarda Hendlera i Danijela Sigala koji su videli nasleđe Džejn Ostin kao doprinos etnografiji braka, srodstva i klasnih odnosa u ranom osamnaestom veku u Engleskoj. Ona, takođe, navodi primer Kirin Narajan koja je Čehova videla kao književnika sa etnografskim

senzibilitetom, kao i kako se pomenuti antropolog Najdžel Raport oslanjao na fikciju E. M. Forstrera u etnografiji engleskog sela (Wulff 2021).

Uzimajući sve navedeno u obzir, ako pisanje fikcije vidimo kao potencijalni etnografski izvor neizostavno, dakle, moramo obratiti pažnju i na to ko piše fikciju tj. moramo uključiti biografiju pisca u proces antropološkog uviđaja u fikciju. Pitanja koja se ovde mogu postaviti su, na primer: kako životno iskustvo u određenom kontekstu određuje ono o čemu će pisac pisati tj. kako pišćeva *biografija* „piše“ njegovo delo; kako ono što je pisac napisao određuje njegovo sopstveno životno iskustvo nakon objavljivanja napisanog, itd.?

Biografski metod u središte društvenog ispitivanja stavlja temporalnost, sekvencijalnost, lično i kolektivno pamćenje (Poleti-Ćosić 2019, 36). Sama biografija predstavlja polje relevantnih preplitanja društvene stvarnosti i iskustvenog sveta pojedinaca i fokusira se prvenstveno na procese stvaranja smisla u okviru životnog veka društvenog aktera (Breckner 2007 prema: Poleti-Ćosić 2019, 30). Individualna biografija, kako tvrdi Đuzepe Levi, nije samo ono što se nekome desilo privatno, zato što se „ne može proučavati na jednoznačan način, jer bi u tom slučaju mogla biti svedena samo na ilustrovanje veza između ponašanja pojedinca i uobičajenih ili očekivanih društvenih uslova“ (Levi 2014 prema: Gouchan 2020, 133). Što se književne biografije tiče, one su prema Malkomu Bredberiju „zapleti o životima onih koji pišu zaplete“ i za cilj imaju da nanovo ožive živote pisaca tj. da rekonstruišu portrete biografisanih. Književni biografi, pritom, istražuju i sama književna dela svojih protagonista kako bi otkrili pretpostavljene istine o njihovim ličnostima. Akcenat je na saznanju i razumevanju subjektivnih strana proučavanih pojava, posredno omogućavajući rast vrednovanja uloge *moći delovanja* i subjektivnosti u proizvodnji i reprodukciji društvene stvarnosti (Bradbury 1988, 139 prema: Cymbrykiewicz 2020, 198).

Biografija ne govori samo o onome o kome je napisana, već i o društvu, mikrookruženju, ekonomskim okolnostima, kulturnim praksama, intimnim nastrojenjima, porodičnom i društvenom životu pojedinca. Biografije su često izvor kontroverzi – biografima se spočitava da su prećutkivali, pripisivali, nekritički glorifikovali, bili pristrasni, nemarni ili pogrešno tumačili. Zato se biografije često pišu nanovo kako vreme prolazi i novi podaci i(li) tumačenja izlaze na videlo. Nekada se biografije i kanonizuju tj. jedna se društveno-politički prihvaćena verzija života onoga o kojem se biografija piše uzima za verodostojnu ili se „odluči“

koji segment delatnosti (javne i kulturne) se uzima kao bitan, a koji je potrebno izostaviti da bi kanonska verzija ostala neoskrnavljena.

Na narednim stranicama, kratkim osvrtom na biografske fragmente o književnom nasleđu i ličnostima Miloša Đerđa Nikole i Ernesta Koljićija pokazujem kako biografski diskursi mogu poslužiti *hronotopskom* prepoznavanju okolnosti njihova stvaralaštva, ali i uticaja tih okolnosti na sam javni angažman i post-mortem *upotrebu* ova dva autora, što nama može poslužiti za legitimizaciju posmatranja i interpretacije njihovog nasleđa kao antropološkog resursa. Dakle, predstavljajući biografije Miđenija i Koljićija ukazaću na dinamiku razvoja recepcije ova dva autora od vremena njihove delatnosti dok su bili živi do današnjih dana kada njihova imena još uvek i sa nesmanjenim interesovanjem, na različite načine i iz različitih razloga, izazivaju kontroverze. U posmatranju biografija ovih pisaca kao antropološkog resursa polazim od tvrdnje da biografizacija njihovog nasleđa pretpostavlja angažovanje *implicitnih čitalaca* koji čitanjem biografije, baš kao u čitanju književnog dela, učestvuju u popunjavanju *praznina* u tekstu koje, kako Izer piše: „upućuju na to da različiti segmenti i primerci teksta treba da budu povezani, iako sam tekst ne nalaže tako. One su nevidljivi spojevi teksta [koji] podstiču stvaranje ideja kod čitalaca“ (Izer 1989, 55 prema: Bojanić Ćirković 2020, 445). Dakle, *implicitni čitaoci* kreiraju raznolike slike kako lika tako i dela samih pisaca, najčešće u okviru određene političke agende. Što se tiče *gustog opisa*, on se ne odnosi na detaljno predstavljanje podataka iz života autora, već na kontekstualizaciju i čitanje njihova nasleđa iz *duha vremena*, ali i na otkrivanje stvarnog ili od strane publike učitanog projavljivanja likova ovih autora u sopstvenim delima.

**Miloš Đerđ Nikola-Miđeni i Ernest Koljići:
sažete biografije, kontekst njihova stvaralaštva
i recepcije njihova dela**

Javna delatnost Miđenija i Koljićija preklapa se tokom pet godina – od 1933. godine kada Miđeni objavljuje prve pesme do njegove smrti 1938. godine. Ova dva autora, osim što su bili književnici i što je Miđeni svoje prve pesme objavio u časopisu koji je uređivao Koljići, povezuje još nekoliko činjenica: obojica su bili Skadrani (Koljići, rođen 1903., u rimokatoličkoj porodici, a Miđeni, rođen 1911., u pravoslavnoj). Učili su na, za Albance, stranim jezicima (Miđeni na srpskom, Koljići na

italijanskom i hrvatskom). Iako tematski, stilski i ideološki različiti, većina dela oba autora imaju isti *hronotop* – albanski sever između dva svetska rata.

Dvadesete i tridesete godine prošlog veka u Albaniji, kao i u mnogim zemljama Evrope i sveta, bile su godine dramatičnih društvenih, ekonomskih i političkih promena. Tada se u Albaniji konsoliduje vlast kralja Zogua, reformišu i modernizuju institucije mlade države koja je 1912. godine postala nezavisna od Osmanske imperije – uz sve jači kako ekonomski, tako i društveno-politički uticaj fašističke Italije, što će i završiti italijanskom okupacijom 1939. godine. Tridesetih godina prošlog veka učvršćuje se Rilindijom/Preporodom definisana, a nakon Prvog svetskog rata započeta sekularizacija javno-političkog života. *Albanstvo je vera Albanaca* kao slogan iz vremena Preporoda postaje *kredo* svojevrstne civilne religije koja slavi naciju zarad uzdizanja izvan parohijalizma verske raznolikosti ove populacije. Širom zemlje otvaraju se bioskopi, u zemlji postoje putujuće pozorišne trupe, ali ne i profesionalno pozorište. Školski sistem se formira tj. otvaraju se nove i laiciziraju škole koje su do tada finansirale i kontrolisale verske zajednice, a neke od škola su pod uticajem italijanske i francuske kulture. Godine 1933. objavljuje se *Kanon Leke Dukadžinija* (alb. *Kanuni i Lekë Dukagjinit*) čije je prikupljanje proveo Štjefen Đečovi (alb. *Shtjefën Gjeçovi*), folklorista i rimokatolički sveštenik iz Janjeva sa Kosova, sakupljač takozvanih krešničkih (herojskih) pesama sa graničnih područja teritorija naseljenih Albancima. Te decenije Đerđ Fišta (alb. *Gjergj Fishta*), takođe rimokatolički sveštenik, završava ep *Gorštačke gusle* (alb. *Lahuta e malcis*) koji će se upisati u albanski nacionalni imaginarij kao istovremeno ultimativni i temeljni ep albanskog pevanja o etnacionalnim herojima, ali i odnosa sa slovenskim susedima. Godine 1938. Albanija dobija i svoj prvi radio. Albanski emigranti doprinose razvoju kulturnog života zemlje: na primer, Fan Nolji (alb. *Noli*) prevodi Šekspira na albanski, Sejfula Maljšova (alb. *Sejfulla Malëshova*) prevodi Komunistički manifest. Nekoliko revolucionarno nastrojenih Albanaca, koji će ostaviti traga u albanskoj kulturi XX veka, pridružuje se međunarodnom antifašističkom pokretu i odlaze u Španiju da se bore protiv tamošnjih nacionalista u građanskom ratu – npr. pisac Petro Marko, političar Mehmet Šehu (alb. *Shehu*), general Velji (alb. *Veli*) Dedi, pisac Sknder Luarasi (alb. *Skënder Luarasi*), političar Kočo Teodosi (alb. *Koço Theodhosi*). U isto vreme, većina Albanaca je još uvek nepismena i živi u teškom siromaštvu (Duijzings 1999; Elsie 2010; Shkreli 2016; Klejer 2020; Raković 2024).

Pored ovakvog *hronotopa*, Miđenija i Koljićija spaja i to što je javna percepcija njih individualno od samih početaka vezivala za kontroverze tokom svih kratkih ideoloških *epoha* i promena u Albaniji XX-XXI veka. Koljići se već krajem dvadesetih godina prošlog veka proslavio u svojoj zemlji, a godine 1939. postaće ministar u kolaboracionističkoj vladi okupirane Albanije. S druge strane, Miđeni nije živeo dugo da bi video recepciju svojeg dela kod šire publike, ali je doživeo da mu se dela i objavljuju i zabranjuju. Nakon Drugog svetskog rata, međutim, imena Miđenija i Koljićija doživljavaju sasvim različite javne sudbine. Miđeni je zbog predratnog pisanja pesama i priča o siromaštvu i jadu stanovništva albanskog severa dobio poštovanje novog komunističkog režima. S druge strane, Koljići kao dokazani saradnik okupatorskih snaga još tokom Drugog svetskog rata odlazi u inostranstvo odakle će delovati sve do smrti, dok u Albaniji pada u nametnuti zaborav. Po padu komunističkog režima uveliko pokojni Koljići se vraća na kulturnu scenu Albanije tj. biva književno rehabilitovan u potpunosti, dok se njegova uloga tokom Drugog svetskog rata i posleratni tretman tretiraju različito, u zavisnosti od ideoloških pozicija onih koji o njemu pišu i pričaju. Nakon pada albanskog komunizma, ni Miđeni ne ostaje izvan postkomunističke revalorizacije, s jedne strane zbog preispitivanja povlaštenog tretmana koji je imao od strane zvanične komunističke književne kritike, a s druge strane i zbog svog „sumnjivog“ etničkog porekla (veze sa Slovenima) – usled narastajućeg etno-nacionalizma u regionu (Ersoy *et al.* 2010, 306-307).

Ernesta Koljićija danas mnogi smatraju utemeljivačem moderne proze u albanskoj književnosti (Kasneci 2022). Najpoznatija su mu dela *Senka planina* iz 1929. godine (alb. *Hija e maleve*), *Trgovac zastavama* (alb. *Tregtar flamujsh*) iz 1935., kao i *Narcisova ogledala* iz 1936. (alb. *Pasqyrat e Narçizit*). U *Senci planina* Koljići slavi planinu „kao simbol onoga što nestaje, njene prošlosti, koja je ujedno i prošlost čitavog naroda“ (Shehri 2006, 103 prema: Vata Mikeli 2024, 118). Inspiraciju za ovu zbriku od 12 priča Koljići je našao u narodnoj kulturi, mitologiji, legendama, basnama i baladama, preplićući elemente fantastičnog sa životom Albanaca kroz istoriju te pokazujući da „divno i fantastično, što čini teren folklor, stimuliše maštu i igra ključnu ulogu u čitanju teksta“ (Rusi 2022, 82 prema: Vata Mikeli 2024, 118). Prema Kujtimu Šalji, *Senka planina* je „figura Kanona (Leke Dukadžinija, dodao autor), koji uvezuje i prenosi norme za život u planinama, povezane sa tradicijom morala koji prati ljude kroz vreme kao *Lex tradita*, zasnovan na obrascima na kojima se uspostavljaju pravila i rešavaju životne situacije, od rođenja do

smrti“ (Shala, n.d. prema: Koliqi 2024). Na primer, jedna od priča koje se bave normama života u planinama je priča *Krv* o krvnoj osveti na severu Albanije. *Krv* se smatra jednom od dramatičnijih Koljićijevih pripovedaka zato što u njoj sam „život sa svojim običajima stvara tragediju“. Junak priče je „Doda, intelektualac koji nastoji da usmeri svoj narod ka putu civilizacije, obrazovanja i znanja. Doda, čija je glavna misija ukidanje krvne osvete – koju smatra najgorom pojavom u albanskom društvu, pak, biva primoran da osveti smrt svog brata“ (Mehmetaj 2022).

Senka planina je Koljićijevo prvo delo na osnovu kojeg stupa na književnu scenu, ali „glavnim delom“ neki kritičari smatraju zbirku priča *Trgovac zastavama* koja ga, prema književnoj kritici, ustanovljava, kako unutar zemlje tako i međunarodno, kao poštovanog autora. Mnogi kritičari se slažu da priče iz ove antologije „predstavljaju najbolje iz albanske proze napisane pre Drugog svetskog rata“ (Elsie 2010, 236). Zbirka se sastoji od 16 priča koje pripovedaju o životu u Skadru „u kojima se prodire u različite životne ravni – kako u surovu stvarnost, tako i u onu optimističnu, običnu i radosnu (...) udubljujući se u pojedinca čija su preokupacija domovina, imetak, radosti života, čežnje, ljubav i tuge – oslikavajući ambijent, kulturu i običaje“ (Mehmetaj 2022). Koljići 1936. godine objavljuje *Narcisova ogledala* koje savremeni kritičari smatraju radom piščeve umetničke i intelektualne zrelosti kojim je, zajedno sa prethodna dva dela, uspostavio temelje prozi savremene albanske književnosti (Vata Mikeli, 2024).

Tokom komunizma, međutim, Koljići je zbog saradnje sa italijanskim okupatorom označavan kao „izdajnik domovine“ i „kolaboracionista“. Na primer, istoričar iz vremena komunizma Rakip Bečaj (alb. *Bečaj*), autor knjige *Antinarodna delatnost katoličkog klira 1945-1971* (alb. *Veprimtaria antikombëtare e klerit katolik shqiptar*), je negativno pisao o Koljićiju u svom delu, a čak je objavio i fotografiju iz vremena rata ispod koje je pisalo: „Ernest Koljići, bivši ministar italijanskog fašizma u Albaniji, okružen okupatorskom vojskom i fašističkom policijom. I danas je u Italiji u službi Vatikana i italijanskog poduhvata protiv naše zemlje“ (Ndreca 2021). Koljići je uglavnom bio odsutan iz udžbenika o književnosti, a *Istorija albanske književnosti*, objavljena u Trani 1983. godine, eksplicitno navodi: „Koljići, izdajnik“ (Dervishi 2019, 31).

Danas, međutim, Koljićijev slučaj, kao i slučajeve drugih važnih ličnosti Albanije koje se nisu povukle iz javnog života tokom Drugog svetskog rata, neki autori tumače kao svesnu odluku da se sarađuje s okupatorom kako bi se iznutra ublažile posledice fašističke invazije (Dervishi

2019, 32). Neki idu dalje i kažu da ako je Koljić bio lojalan Italiji, ne može se reći da je bio lojalan fašizmu, jer je u tom periodu pomagao albanskim intelektualcima koje je režim progonio (Dervishi 2019, 33). Čak i Robert Elzi, nemački albanolog, opravdavajuće piše o Koljićijevim vezama sa fašistima pišući da:

„Kao izraženi albanski nacionalista, Koljići, tada siva eminencija zemlje, odlučio je da izvuče najbolje iz stvarnosti sa kojom se suočio (...) pomogao je, na primer, istorijsko objavljivanje dvotomne antologije albanske književnosti *Albanski pisci* (alb. *Shkrimtarët shqiptarë*) 1941. godine (...) Pod njegovim ministarskim rukovodstvom, albanske škole, koje su bile zabranjene pod srpskom upravom, prvi put su otvorene na Kosovu (...) Pokušao je i da spase Norberta Jokla (1877–1942), čuvenog austrijskog albanologa jevrejskog porekla, iz ruku nacista tako što mu je ponudio profesorsko mesto u Albaniji“ (Elsie 2010 prema: Dervishi 2019, 33).

Tri i po decenije nakon pada komunističkog režima i vraćanja Koljićijevog dela u javni prostor albanskogovorećeg stanovništva na Balkanu, njegovo angažovanje sa fašističkim okupatorima Albanije se različito tretira u današnjim onlajn biografijama. Na primer, u kratkoj biografiji na sajtu *Bloku Kombtar Independent*, posvećenom sećanju na borbu iz egzila albanskih nacionalista za slobodu nakon pobede komunista posle Drugog svetskog rata, Koljićijevo angažovanje sa okupatorom se uopšte ne pominje.⁷ U takođe kratkim biografijama na sajtovim *Kultplus* i *Euronews*-a napisanim u povodu 120-godišnjice od rođenja (2023) i 49-godišnjice smrti pisca (2024), pominje se da je tokom italijanske okupacije imenovan za ministra prosvete, a da je godine 1943. napustio je Albaniju kako bi preuzeo vođstvo Katedre za albanski jezik na Univerzitetu La Sapienza u Rimu, gde je ostao do kraja života.⁸ Biografija iz 2025. godine sa sajta *Gazetta Dielli* povodom 50-godišnjice smrti kaže da je „prof. Koljići je bio istaknuti politički delatnik u prvoj polovini XX veka, obavljajući dužnost ministra prosvete u Vrljaćijevoj vladi. Posebno je zaslužan za slanje 200 albanskih učitelja na albanske prostore izvan

7 <<https://blokukombtarindependent.com/prof-ernest-kolijiqi/>> (Pristupljeno: 10.12.2025).

8 <<https://euronews.al/en/remembering-ernest-kolijiqi-a-distinguished-figure-of-albanian-education/>>; <<https://www.kultplus.com/lajme/120-vjet-nga-lindja-e-shkrimtarit-ernest-kolijiqi/>> (Pristupljeno 10.12.2025).

државних граница,“ без помена проблематике да се радило о колорацији са фашистичким окупатором.⁹

Међутим, има и јасних означавања овог писца као сарадника фашиста, те реакција против захтева за његовом друштвеном рехабилитацијом. На пример, писач и преводилац Ардиан Вехбиу је 2013. године у тексту *О Колџиџију* писао да је пишчева књижевна рехабилитација завршена – јер се његове књиге штампале, укључене су у библиотеке, књићаре, наставни програм. Али, што се тиче политичке рехабилитације, Вехбиу пита „може ли се (...) рехабилитовати и неко ко је био колорациониста фашизма?“ и закључује следеће: „Колџиџи је, као и многи други током ратних година, одлучио да се сврста у фашистички талор; иако је, у Кочиџијевом случају, то вероватно било са племенитим намерам“ (Вехбиу 2013). И историћар Арбен Пато сматра да је, без обзира на допринос овог писца албанској култури, чињеница да је он „био на ћелу групе која је припремила агресију“ којом је 1939. године окупирана Албанија (Пато 2018). Арбен Љокај, коментатор и публициста, у једном коментару од пре неколико година написао је да „неки Албанци који себе сматрају патриотима не мисле да је лоше што су били умећани у фашистичку окупацију Албаније“, а осврћући се на делатност Колџиџија рекао је да колорација „није исправна морално, али је била рационалан избор у смислу интереса албанске нације тога времена. Стога су поступци Фиште и Кочиџија итд. били donekle оправдани у то време, али не и у принципу“ (Љокај 2022). Видимо, дакле, да и када постоји референца на колорационизам, испливала апологетски наратив – барем у онлајн доступним изворима.

Што се Мићенија тиче, иако је за живота на албанској културној сцени био присутан само 5 година, и иако му је дело забранјивано – три године након смрти он бива укључен у удћбеник *Албански писци, Део II: Од Лиге у Призрену до данас*, који је поред Карља Гуракуџија (алб. *Karl Gurakuqi*) уредио и Ернест Колџиџи. Ипак, шире признание Мићени добија након ослобођења од фашиста, када постаје песнички херој комунистичке Албаније. Залаганјем послератног рећима, Мићенијеви посмртни остаци пренети су у Албанију 1956. године из Италије где је 1938. године умро од туберкулозе, а 1957. године постхумно му је додељена титула „Народни учитељ“. Скадарско позориште бива названо по овом песнику, мада он није написао ни једну драму (Раковић 2024, 36-43).

Шта је квалификовало Мићенија за овакав статус у комунистичкој Албанији? Овај је аутор написао двадесет четри кратке прозне скице које је, углавном, објављивао у часописима између пролећа 1933. и пролећа 1938. године (Љапалику 2021). Комунистички књићевни критичари тврдили су да је

⁹ <<https://gazetadielli.com/ernest-koliqi-in-memoriama/>> (Pristupljeno 10.12.2025).

Miđenijevo delo još i pre rata imalo ulogu u razvoju progresivne misli, kao i da su ovu ulogu njegova dela zadržala i tokom godina otpora protiv fašističkog okupatora, kada su se širila iz ruke u ruku. Međutim, neki književni kritičari danas smatraju da, iako je pristupio novim temama sa do tada neviđenim cinizmom i snagom, njegove skice se ne mogu sve smatrati delom od velike umetničke vrednosti. Drugačija je, pak, ocena njegovih pesama. *Slobodni stihovi* (alb. *Vargjet e lira*), jedina Miđenijeva pesnička zbirka, nastajala je od 1933. do 1935. godine. Prvo izdanje ove tanke, ali po mnogima revolucionarne zbirke, sadrži ukupno trideset pet pesama, štampano je u štampariji *Gutenberg* u Tirani 1936. godine i odmah zabranjeno od strane režima. Teme Miđenijeve proze i poezije bile su jad i neimaština naroda – te ga zato i danas nazivaju *pesnikom bede* (alb. *poeti i mjerimit*).¹⁰ Pored siromaštva, Miđeni je pevao i o opštoj korupciji društva. Na primer, neke pesme se otvoreno tumače kao antiklerikalne ili blasfemične (jedna je pesma čak i nazvana *Bogohuljenje*), ili kao nagoveštaj dolaska fašizma, poput *Pesme za sebel/Kangë në vete* (Jorgo 2008). Kako piše magazin *Votra* „prethodne generacije pesnika slavile su lepote albanskih planina i svete narodne tradicije, a Miđeni je otvorio oči pred surovom stvarnošću života – pred užasavajućom bedom, bolestima i siromaštvom koje je viđao svuda oko sebe. Bio je pesnik očaja koji nije video izlaz i koji nije gajio nadu da išta osim smrti može okončati patnju.“¹¹

Što se kratkih priča tiče, one takođe tematizuju korupciju ljudskog postojanja do koje dovodi ekstremno siromaštvo kojem je Miđeni svedočio službujući u selu Vraka gde je učio decu čiji je maternji jezik bio srpski, a kasnije i u albanskogovorećem selu Puka gde je bio poslat ne bi li izloženost čistom vazduhu pomogla oporavku njegovih pluća. Neke priče su otvoreno društveno progresivne poput, na primer, priče *Udaja na silu* u kojoj mladić Nuši, lekar povratnik sa studija iz inostranstva, saznaje da mu je omiljena sestra odlukom porodice udata za imućnog trgovca kojeg opisuje kao smešnog i ružnog, a pritom čuje i glasine da sestra ima ljubavnu vezu sa radnikom svog muža. Nuši čak i svedoči sceni koja ukazuje da su glasine tačne, ali izvodi malu „priredbu“ za sestru da joj ne bi pokazao da shvata prirodu njenog odnosa sa radnikom. Na kraju priče, Nuši se vraća kući i razmišlja da bi verovatno od njega tamo u planinama očekivali da isпали metak zarad časti porodice: „U tom junačkom činu

10 „Migjeni – The contemporary Albanian poet who weaved verses of love and pain with raw and genuine emotions.” <<https://www.votramagazine.com/migjeni-the-contemporary-albanian-poet/>> (Pristupljeno: 20. decembra 2025).

11 Ibid.

leži plemenitost naše rase, kažu naši moralisti. ‘U tom životinjskom činu leži primitivnost i neznanje naše zemlje, odgovara Nuši samom sebi’ (Miđeni 1969, 5-18).

Tematika Miđenijevog pesničkog opusa svakako je bila prihvatljiva komunistima – zbog činjenice da je pisao o siromaštvu Albanije tokom Zoguovog režima, kao i činjenice da mu je taj režim dela zabranjivao. Skender Ljuarasi (alb. *Skënder Luarasi*), muž Miđenijeve sestre Olge Nikole (alb. *Ollga Nikolla*, rođena kao Olga Nikolić), 1956. godine izdao je Miđenijeve pesme i priče pod naslovom *Dela* (alb. *Vepra*), uključujući i biografiju pesnika koja postaje kanon za biografije od toga perioda do naših dana.¹² Nakon pada komunizma, Ljuarasijev kanon o Miđeniju sačuvala je Anđelina (Angjelina) Ceka, Ljuarasijeva ćerka, a Miđenijeva sestričina – ponovo izdajući 2002. godine pomenuta *Dela*, ovaj put sa hronologijom njegovog života i tretmana njegovog dela nakon Drugog svetskog rata, zajedno sa porodičnim fotografijama od pre i posle rata. U obraćanju publici, Ceka je izrazila žaljenje zbog zapostavljanja Miđenijevog dela, a i zbog „kleveta“ o njegovom srpskom poreklu, insistirajući da je porodica Nikola bila albanskog porekla i da su govorili albanski u kući. Ove Cekine tvrdnje odnose se na smanjenje interesovanja za Miđenija nakon promene režima, a i na to da su se, nakon pada komunističkog režima, pojavile i debate o Miđenijevom etničkom identitetu koje traju do danas. Bez obzira na tvrdnje njegove sestričine o padu interesovanja za njegovo delo, uvidom u onlajn prisustvo Miđenija čini se je on ostao ličnost od društvenog interesovanja, kako unutar Albanije, tako i izvan nje, ne samo zbog svoje *nejasne* etno-nacionalne pripadnosti, već i zbog svoje ličnosti – još uvek se vode rasprave o tome da li je bio simpatizer komunizma ili ne, o njegovom odnosu prema veri (naročito svojoj pravoslavnoj), pa čak i o njegovom emotivnom i seksualnom životu (više u Raković 2024, 32).

Prema zaključku

Polazno pitanje u uvodu rada bilo je: kako je sama biografija pisca, kao zbir napisanih i nenapisanih (tendencozno izostavljenih) činjenica

¹² Jugoslovenskoj publici neposredno nakon rata Miđenija predstavljaju Vojislav Dančetović, predavač albanskog na Univerzitetu u Beogradu, i Petro Januara, začetnik albanologije u Skoplju. Od prevoda na srpski, možemo izdvojiti zbirku priča i pesama *Prekinuta melodija*, izabrao i preveo Hilmi Tači (alb. *Hilmi Thaçi*) u izdanju Izdavačke kuće Rad (Reč i misao) iz 1969. godine i bilingvalnu zbirku Miđenjevih priča u uredništvu Goluba Jašovića nazvanu *Lepota koja ubija – Bukuria që vret* u izdanju Književnog društva Kosova i Metohije iz 2018. godine (više u Raković 2024, 33-42).

i njihovih tumačenja, relevantna za antropološku valorizaciju piščeva dela, te na koji je način sama biografija, kao narativ koji konstruišu drugi, za antropologiju relevantan izvor? U tekstu sam tvrdio da su biografije Koljićija i Miđenija, zasnovane na *gustom opisu* konteksta njihovih života i književnog opusa, pisane za potrebe angažovanja pluralizovane albanske javnosti kao *implicitnog čitaoca* koji čitanjem stvara značenja u interpretaciji književnog nasleđa ova dva autora, ali i njihovih ličnosti. Videli smo da su njihove biografije u Albaniji kanonizovane još od uspostavljanja komunističkog režima, a rekanonizovane nakon političkih i kulturno-društvenih promena koje se dešavaju u Albaniji od početka devedesetih godina prošlog veka do danas. Nakon Drugog svetskog rata, pomenuli smo, Miđenijevu biografiju kanonizovao je njegov pašenog, izostavljajući detalje o Miđenijevom porodičnom etničkom poreklu i mikrokulturnom habitusu (pri čemu je ignorisano pisanje Aršija Pipe, Miđenijevog poznanika i poznavaoca njegovog dela o slovenskom poreklu pesnika).¹³ Ovaj kanon biva uzdrman od svrgavanja komunističkog režima i taj potres traje do danas, s tim što se čini da je upravo ono što je potreslo kanon koji je uspostavio Ljuarasi postalo deo novog kanona: kada se sada priča o Miđeniju, manje-više neizostavno se spekulise i o njegovom kulturno-etničkom poreklu, što u kontekstu slovensko-albanskih odnosa i konflikata dobija posebnu težinu. Za razliku od Miđenija, biografski kanon za Ernesta Koljićija je bila *odsutna* biografija tj. njegova biografija je bila zabranjena jer je smatran izdajnikom i državnim neprijateljem. Nakon pada albanskog komunizma, pak, ući će se u novo kanonizovanje slike lika i dela Koljićija kao nekog koga je režim progonio, s tim da će naracija o Koljićiju kao neistomišljeniku komunizma i žrtve tog režima delimično prikriti i šta je bio razlog zbog kojeg Koljići nije mogao da se vrati u Albaniju i zašto je umro u izgnanstvu i zašto se, pritom, smatrao izdajnikom skoro pola veka.

Činjenica je da su ova dva pisca pisala o svojim zajednicama preispitujući, sa različitim intezitetom, kulturne prakse tih zajednica. Dakle, njihova dela jesu fikcija, ali su, u klifordofskom smislu, i kulturni opis sa jasnim autorskim potpisom – u gercovskom tumačenju konstrukcije spisateljskog identiteta i ishodišta narativa za kreiranje diskursa o društvu o kojem pišu. Koljići je u svoje priče učitavao i tradiciju i modernost prenoseći tako svoje viđenje *duha vremena*, dok je Miđeni i pesme i priče pisao angažovano sa jasnom progresivnom crtom zagovaranja promene

¹³ Arši Pipa (alb. *Arshi Pipa*), albanski književni kritičar i politički izgnanik, tvrdio je da je Miđeni slovenskog porekla, da je njegova kultura bila slovenska kao i da, iako je pisao na albanskom, njegov stil i način razmišljanja pokazuju snažan slovenski uticaj (Pipa 2022, 67-70).

postojećeg stanja u kojem se albansko društvo između dva svetska rata nalazilo (prevazilaženje *duha vremena*). Ukoliko bismo se osvrnuli na neke biografske podatke iz života ova dva autora, recimo na Koljićijevu vezu sa fašističkom Italijom i pre okupacije 1939. godine te Miđeniјеvo druženje sa progresivnim, neki bi rekli komunizmu naklonjenim, pojedincima predratne Albanije (Luka 2017), mogli bismo da zaključimo da su njihova životna iskustva iz ideoloških krugova u kojima su se kretali svakako informisala i ideološki ton njihovog stvaralaštva. Kao ilustracija, može se opet navesti primer Koljićijeve priče *Krv* u kojoj glavni lik, student povratnik iz inostranstva, poklekne tradiciji u izvršavanju smrtne kazne, iako se etički s njom ne slaže. S druge strane, Miđeni potvrđuje utisak društveno progresivnijeg autora kroz priču *Udaja na silu* u kojoj lekar, takođe povratnik sa studija iz inostranstva, suočen sa mogućim očekivanjima društva da reaguje na sramoćenje familije tom istom društvu na kraju priče kaže: „Skidaj masku!“

Vraćajući se navodima Elen Vajls i Najdžela Raporta iz uvoda ovog rada o aspektima književne antropologije, zaključujem da biografizacija života i dela Ernesta Koljićija i Miloša Đerđa Nikole-Miđenija predstavlja vrednu etnografsku prizmu za razumevanje albanskog društva tokom proteklog veka. Pisanje biografije ovih pisaca jeste *pisanje kulture* jer je kroz narative koji se oblikuju oko njihovih biografija, uz svesnost da ne moraju biti objektivne, moguće pratiti promene društvenih vrednosti i ideoloških napetosti koje su oblikovali albansko moderno istorijsko iskustvo. Ove dve ličnosti tj. narativi o njima, videli smo, otkrivaju dinamiku gradnje diskursa albanskog društva o sebi samom – unutrašnje antagonizme, pitanje kolektivnog identiteta i ideološkog diverziteta u okviru društva. Zaključujemo da su njihove biografije svakako, a posmatrajući uopšteno i biografije mnogih drugih autora iz drugih kultura, važan interpretativni resurs za antropološku valorizaciju ukupne delatnosti književnih stvaralaca i za proučavanje načina na koji se preispituju, redefinišu i proizvode kulturna značenja savremenosti u odnosu na prošlost.

Literatura

Bakhtin, Mikhail M. 1990. “Forms of Time and of the Chronotope in the Novel: Notes toward a Historical Poetics”. *Mikhail M. Bakhtin. The Dialogic Imagination: Four Essays*. Michael Holquist (ed), 84-258. Austin:

University of Texas Press.

Barthes, Roland. 1967. "The Death of the Author". *Aspen* 5-6 (3).

Bradbury, Malcolm. 1988. "The Telling Life". *The Troubled Face of Biography*. Eric Homberger, John Charmley (eds.), 131-140. New York: St. Martin's.

Breckner, Roswitha. 2007. "Case-Oriented Comparative Approaches: The Biographical Perspective as Opportunity and Challenge in Migration Research". Dostupno na: <<https://sowi-serv2.sowi.uni-due.de/cultural-capital/reader/Concepts-and-Methods.pdf>> (Pristupljeno 26.12.2025)

Çapaliku, Alfred. 2021. "Prozëpoezia e Migjenit 'Një refren i qytetit tem' – 'fragment'". Dostupno na: <<https://exlibris.al/alfred-capaliku-prozepoezia-e-migjenit-nje-refren-i-qytetit-tem-fragment/>> (Pristupljeno 20.12.2025)

Clifford, James. 1986. "Introduction: Partial Truths". *Writing Culture: The Poetics and Politics of Ethnography*. J. Clifford and G. Marcus (eds.), 1-26. Berkeley: University of California Press.

Çokaj, Arben. 2022. "Foto historike: Fishta e Koliqi me fashistët italianë". Dostupno na: <<https://fjala.info/foto-historike-fishta-e-koliqi-me-fashistet-italiane/>>. (Pristupljeno 20.12.2025)

Cymbrykiewicz, Joanna. 2020. "Biographies and Their Agendas: the Danish Biographical Tradition in a Historical Perspective". *Different Lives: Global Perspectives on Biography in Public Cultures and Societies*. Hans Renders, David Veltman (eds.), 197-207. Leiden and Boston: Brill.

Ćirković, Mirjana D. Bojanić. 2020. "Koncept implicitnog čitaoca Volfanga Izera". *Philologia Mediana* 12 (20): 443-459: doi: 10.46630/phm.12.2020.28

Dervishi, Megi. 2019. *A Translator in Power: Ernest Koliqi and his Role during the Fascist Occupation of Albania*. (MA teza). Bologna: Alma Mater Studiorum Università di Bologna.

Duijzings, Ger. 1999. *Religion and the politics of identity in Kosovo*. (PhD thesis). Amsterdam: University of Amsterdam

Elsie, Robert. 2010. *Historical Dictionary of Albania*. Lanham: The Scarecrow Press Inc.

Erickson, Vincent O. 1988. "Buddenbrooks: Thomas Mann and North German Social Class: An Application of Literary Anthropology". *Literary Anthropology*. Fernando Poyatos (ed.). Amsterdam-Philadel-

phia: John Benjamins Publishing Company

Ersoy, Ahmet, Maciej Górný and Vangelis Kechriotis. 2010. *Modernism: Representations of National Cultures*. Budapest: Central European University Press.

Geertz, Clifford. 1973. *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books Inc.

Gerc, Kliford. 2010. *Antropolog kao pisac*. Beograd: Biblioteka XX vek.

Gorunović, Gordana. 2010. "Književni zaokret i etnografsko pisanje u američkoj kulturnoj antropologiji". *Antropologija* 10 (2). 65-96.

Gouchan, Yannick. 2020. "Writing Lives in Contemporary Italy". *Different Lives: Global Perspectives on Biography in Public Cultures and Societies*. Hans Renders, David Veltman (eds.), 128-138. Leiden and Boston: Brill.

Iser, Wolfgang. 1978. *The Act of Reading: A Theory of Aesthetic Response*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

Iser, Wolfgang. 1974. *The Implied Reader: Patterns of Communication in Prose Fiction from Bunyan to Beckett*. Baltimor-London: The Johns Hopkins University Press

Izer, Wolfgang. 1989. , "Interakcija između teksta i čitaoca". *Književna kritika: časopis za estetiku književnosti* 20 (3). 51-60.

Jorgo, Kristaq. 2008. "Mbi identitetin etnik të Millosh Gjergj Nikollës / Migjenit (1911– 1938) përmes një leximi të ri të poezisë Kangë në vetë". *Përpyekja* 25: 145-176.

Kasneci, Arsim. 2022. „Ernest Koliqi“. *Gjuha Shqipe dhe Letërsia* 12. Dostupno na: <<https://issuu.com/arsim1977/docs/gjuha-shqipe-letersi-12/s/17189213>> (Pristupljeno 20.12.2025)

Klejer, Natali. 2022. *O poreklu albanskog nacionalizma: Rađanje većinski muslimanske nacije u Evropi*. Beograd: Akademska knjiga.

Koliqi, Ernest and Karl Gurakuqi. 1941. *Shkrimtarët Shqiptarë, Pjesa II, Prej Lidhjes së Prizrenit deri sot*. Tiranë: Ministria e arsimit.

Koliqi, Fatmir. 2024. "Proza moderne e Ernest Koliqit". Dostupno na: <<https://www.drita.info/kulture/proza-moderne-e-ernest-koliqit/>> (Pristupljeno 20.12.2025)

Lebkovska, Anna. 2012. "Between the Anthropology of Literature and Literary Anthropology". *Teksty Drugie* 2. 30-43.

Levi, Giovanni. 1985. *L'eredità immateriale: Carriera di un esorcista*

nel Piemonte del Seicento. Turin: Einaudi

Luka, Agron. 2017. “Si e shfrytëzuan dhe e çensuruan Andrea Stefin me statusin: ‘miku e komentuesi më intim dhe i plotfuqishmi’ për botimin, Migjeni, ‘Vargjet e Lira’, 1936”. *Gegnia* 3. 42-59.

Mehmetaj, Albanë. 2022. “Gjaku”. Dostupno na: <<https://www.epokaere.com/gjaku/>>. (Pristupljeno 20.12.2025)

Mehmetaj, Albanë. 2022. “Tregtar Flamujsh”. Dostupno na: <<https://www.epokaere.com/tregtar-flamujsh/>>. (Pristupljeno 20.12.2025)

Miđeni, Miloš Đerđ Nikola. 1969. *Prekinuta melodija*. Hiljmi Taçi (ur.). Beograd: Rad (Reč i misao).

Ndreca, Ardian. 2021. “Dashakeqësia e një manipulimi të trashë për Ernest Koliqin”. Dostupno na: <<https://kohajone.com/kultura/ardian-ndreca-dashakeqesia-e-nje-manipulimi-te-trashe-per-ernest-koliqin/>> (Pristupljeno: 20.12.2025)

Nic Craith, Mairead, and Laurent Sebastien Fournier. “Literary Anthropology: The Sub-disciplinary Context”. *Anthropological Journal of European Cultures* 25 (2): 1-8.

Pipa, Arshi. 2022. *Për Migjenin: tri ese*. Myftar Gjana (ed.). Tirana: Princ

Poleti-Ćosić, Dunja. 2020. “Biografski metod i njegova primena na polju migracionih studija”. *Sociologija* 62 (1): 24-41; doi: 10.2298/SOC2001024P

Poyatos, Fernando. 1988. *Literary Anthropology: A New Interdisciplinary Approach to People, Signs and literature*. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Puto, Arben. 2018. “Bashkëpunëtorët e fashistëve, Mustafa Kruja dhe Ernest Koliqi”. Dostupno na: <<https://gazetaimpakt.com/a-puto-bashkepunteret-e-fashistetve-mustafa-kruja-dhe-ernest-koliqi/>> (Pristupljeno 20.12.2025)

Raković, Slaviša. 2024. “Migjeni: a Talking Spirit: a Textual (N)ethnographic Overview of Biographical Accounts on Ethnic Background of the Poet Millosh Gjergj Nikolla”. *Antropologija* 24 (3). 29-50.

Rapport, Nigel. 2012. “Literary Anthropology”. *Oxford Bibliographies Online*; doi: 10.1093/obo/9780199766567-0067

Rusi, E. 2022. *Fantastikja si shëmbëlltyrë letrare në letërsinë shqipe të shekullit XX*. Tiranë: Akademia e Shkencave e Shqipërisë.

Shehri, Dhurata. 2006. *Koliqi mes malit dhe detit*. Tiranë: Onufri.

Shkreli, Inis. 2016. "Minoriteti serbo-malazez në Shkodër: Sfidat e identitetit". *Figura e armikut: ripërfytyrimi i marrëdhënieve serbo-shqiptare*. Rigels Halili et al. (eds.), 307-321. Priština: Qendra Multimedia.

Vata Mikeli, Rovena. 2024. "The Prose of Ernest Koliqi in Albanian Literature". *Revista de Științe Politice/Revue des Sciences Politiques* 82: 117-125.

Vehbiu, Ardian. 2013. "Rreth Koliqit". Dostupno na: <<https://peizazhe.com/2013/05/21/rreth-koliqit/>> (Pristupljeno 20.12.2025)

Wiles, Ellen. 2020. "Three branches of literary anthropology: Sources, styles, subject matter". *Ethnography* 21 (2). 280-295; doi: 10.1177/1466138118762958

Wulff, Helena. (2021) 2023. "Writing anthropology". *The Open Encyclopedia of Anthropology*. Felix Stein (ed.). Facsimile of the first edition in *The Cambridge Encyclopedia of Anthropology*; doi: 10.29164/21writing

Zaharijević, Adrijana. 2018. "Angažovano prevođenje filozofije: slučaj pojma *agency*". *Mostovi: časopis za prevodnu književnost* 175-176: 179-191.

Izvori

"120 vjet nga lindja e shkrimtarit Ernest Koliqi". (20.5.2023). <<https://www.kultplus.com/lajme/120-vjet-nga-lindja-e-shkrimtarit-ernest-koliqi/>> (Pristupljeno 10.12.2025)

"Ernest Koliqi, In Memoriam". (15.1.2021). <<https://gazetadielli.com/ernest-koliqi-in-memoriam/>> (Pristupljeno 10.12.2025)

"Prof. Ernest Koliqi". (bez datuma objave). <<https://blokukombetarindependent.com/prof-ernest-koliqi/>> (Pristupljeno: 10.12.2025)

"Remembering Ernest Koliqi, a distinguished figure of Albanian education". (15.1.2024) <<https://euronews.al/en/remembering-ernest-koliqi-a-distinguished-figure-of-albanian-education/>>; (Pristupljeno: 20. decembra 2025).

„Migjeni – The contemporary Albanian poet who weaved verses of love and pain with raw and genuine emotions". (11.1.2024). <<https://www.votramagazine.com/migjeni-the-contemporary-albanian-poet/>> (Pristupljeno: 20. decembra 2025).

Slaviša Raković

**Biography of the Writer's Persona
and Oeuvre as an Anthropological Resource:
The Case of Albanian Writers Milosh Gjergj Nikolla (Migjeni)
and Ernest Koliqi**

Drawing on an examination of narratives about the lives and work of two Albanian writers, Milosh Gjergj Nikolla-Migjeni and Ernest Koliqi, the paper analyzes biography as an ethnographic source. Biographical data on Migjeni and Koliqi are presented within the context of *chronotopic* identification of their legacy, as well as within the framework of perception and reception of their personalities. Attention is paid to the process of biographical recognition of these two authors as writers who speak “about us” (that is, about their own community), through which they came to be seen as voices of collective experience – albeit markedly different, if not opposed, to one another. The paper thus demonstrates how the narrativization of private circumstances and the ideological context of the authors’ public engagement establishes an interpretative framework for analyzing their lives and works. It concludes that biography can serve as an important resource for the anthropological valorization of an author’s overall activity and for examining the ways in which cultural meanings of the present are questioned, redefined, and produced in relation to the past.

Keywords: literary anthropology, biography in anthropology, Albanian literature, Ernest Koliqi, Migjeni.